

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

27 MAYIS 1960 DARBESİNİN EĞİTİM HAYATINA ETKİLERİ

The Effects of the Coup on May 27, 1960 on Education Life

Aziz KILIÇ*

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Hatay, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 26.09.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 02.11.2020

ÖZ

Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yaşamında yarattığı sarsıntılar ve gelecek yıllara olan etkisi bakımından 27 Mayıs 1960 darbesi yakın tarihin en önemli olaylarından biridir. Bu süreçte darbenin sarsıcı etkilerine eğitim hayatı da maruz kalmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada 27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonucunda ortaya çıkan askerî rejimin eylemleriyle, oluşturduğu politikalarla ve yasal düzenlemeleriyle eğitim hayatını ne şekilde etkilediği ele alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, bahsi geçen askerî darbe döneminde eğitim hayatına yönelik yasal düzenlemeler incelenmiş; bu askerî rejimin oluşturduğu temel politikalar, gerçekleştirdiği uygulamalar, tercih ettiği ideolojiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece askerî rejimin sivil hükümetlerden farklı olarak eğitim sisteminde ve kültürel yaşam pratiklerinde meydana getirdiği değişim ve dönüşümler konusunda bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Ülkedeki eğitim sisteminin ve toplumun eğitim seviyesinin gelişmeye muhtaç durumu karşısında askerî rejim iki yönlü hareket etmiştir. İlk olarak 27 Mayıs'ın meşruiyetini sağlamak için on yıllardır bir türlü çözülemeyen eğitim hayatının sorunlarının tamamını DP iktidarına mal etmek suretiyle propaganda malzemesi yapmış ve eğitim kurumlarında bir dizi kısır darbeci eylem gerçekleştirmiştir. İkincisi ise eğitim sisteminin karşı karşıya bulunduğu sorunlara bazı geçici çözümler üretmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, 27 Mayıs Askerî Darbesi, Milli Birlik Komitesi, Eğitim.

ABSTRACT

In terms of its cataclysmic effects on Turkey's political and social life and on its future, 1960 Turkish coup d'état on May 27 is one of the most important events in recent history. During this period, education life was also affected by the coup's shocking effects. Therefore, the present study attempted to investigate how 1960 Turkish coup d'état on May 27 affected education life in Turkey with military regime's actions, policies, and legal regulations. To this end, legal regulations regarding education life during the aforementioned military coup period were investigated, and this military regime's main policies, practices, and ideologies were identified. In this way, some conclusions were drawn regarding changes and transformations on education system and cultural life practices brought about by the military regime, different from civil governments. The military regime acted in two directions in the face of the need for development in the country regarding education system and education level. First, the military regime conducted propaganda activities against the former Democrat party government by blaming it for all problems on education life, which could not be solved for decades, in order to ensure the legitimacy of junta and conducted a series of unfruitful putschist actions in educational institutions. Secondly, the military regime tried to find some temporary solutions for problems about education system.

Keywords: Turkey, Military Coup on May 27, National Unity Committee, Education.

Please cite this paper as follows/Atıf için:

Kılıç, A. (2020). 27 Mayıs 1960 Darbesinin Eğitim Hayatına Etkileri. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 89-110.

* Sorumlu yazar/Corresponding author

E-mail: azizkilig@mku.edu.tr

Bu çalışma, "Türkiye'de Askerî Darbelerin Eğitim ve Kültür Hayatı Üzerindeki Etkileri (27 Mayıs 1960-12 Mart 1971-12 Eylül 1980)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilanından sonra, en bunalımlı dönemlerde dahi ordunun siyasetin dışında ve sivil siyasi kuruma sadık kalması gerektiği temel prensibi titizlikle korunmaya ve makul biçimde dengelenmiş bir sivil-asker ilişkileri kalıbı geliştirilmeye çalışılmıştı. Ancak ordu, 27 Mayıs 1960 darbesiyle ülke yönetimine müdahale ederek bu temel prensibe ağır bir darbe vurdu ve bu girişimiyle, Demokrat Parti (DP) iktidarını devirerek sahneye yeniden adımını attı. Böylece Türkiye'nin toplumsal ve siyasi hayatında yeni bir sayfa açmış oldu. 27 Mayıs askerî rejimi, kalıcı askerî bir yönetime dönüşmeyi düşünmemekle birlikte, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer birçok alanda yaptığı düzenlemelerle toplumsal değişim ve dönüşümün yönü üzerinde belirleyici olmaya çalışmıştır. Bu dönemde egemen olan toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılar ve bunlara yönelik anlayışlar eğitim hayatı üzerinde de etkili olmuştur. 27 Mayıs askerî darbesini gerçekleştiren kadroların ilk müdahale ettikleri ve denetim altına almaya çalıştıkları alanlardan biri eğitim sistemi olmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı, 1 yıl 4.5 ayı geçkin bir süre yönetimde kalan 27 Mayıs askerî rejiminin eğitim alanı ile ilgili politika ve uygulamalarını ele almak ve bununla bağlantılı olarak söz konusu darbenin eğitim hayatı üzerindeki etkilerini analiz etmeye çalışmaktır. Bu bağlamda öncelikle Cemal Gürsel başkanlığında kurulan sivil hükümet programında yer alan eğitim politikalarına ve Milli Birlik Komitesinin (MBK) bu yöndeki resmi açıklamalarına değinilmiştir. Askerî yönetimin eğitim hayatı ile ilgili izlemeye çalıştığı temel politikalar ortaya konulduktan sonra, 1960'taki eğitim sisteminin mevcut durumu, askerî yönetimin eğitim hayatına yönelik çeşitli yasal düzenlemeleri ve uygulamaları ele alınmaya çalışılmış, darbenin eğitim alanındaki görünür-görünmez etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

27 MAYIS DÖNEMİNDE EĞİTİM POLİTİKALARININ YENİDEN OLUŞTURULMASINDA ETKİLİ OLAN UNSURLAR

27 Mayıs darbesinin gerçekleşmesiyle birlikte darbeyi hazırlayan subayların MBK adı altında, seçimler yapıncaya kadar iktidarda kalmaları kararlaştırıldı (İpekçi ve Coşar, 2012: 226). Darbeden bir gün sonra Cemal Gürsel'in başkanlığında sivil bir hükümet de kuruldu ve MBK adına atandı (*Resmi Gazete*, 30 Mayıs 1960, sayı: 10515). 3 asker ve 14 sivil üyenin yer aldığı yeni hükümet nitelik olarak bürokratlardan, teknokratlardan, akademisyenlerden ve subaylardan oluşuyordu ve geleneksel asker-sivil-aydın ittifakı görünümündeydi (*Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1960). MBK'yi oluşturacak isimler ise 12 Haziran 1960'ta resmen açıklandı. Cemal Gürsel'in başkanlığındaki Komite, darbeci gizli örgütün en önemli isimlerinin de aralarında bulunduğu 38 subaydan oluşmaktaydı (Erkanlı, 1973: 22-23; İpekçi ve Coşar, 2012: 233-237; *Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, sayı: 10525). MBK üyelerinin açıklanmasıyla birlikte Komitenin yasal statüsünü ve yetkilerini tanımlayan 1 nolu Geçici Kanun da 12 Haziran'da açıklandı. Anayasa Komisyonunun hazırladığı bu belgeye göre, yeni anayasa ve seçim kanunu kabul edilip ve bunlara göre yapılacak genel seçimlerle oluşturulacak olan TBMM'ye iktidar devredilene kadar, 1924 Anayasası'nın TBMM'ye tanıdığı bütün hak ve yetkiler MBK'ye ait olacaktı. Komite, millet adına egemenlik

hakkını kullanacaktı. MBK, yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini ise Devlet Başkanının atadığı ve Komitenin onayladığı bakanlar kurulu aracılığıyla kullanacaktı. Yargı yetkisi ise MBK'den bağımsız olacaktı (*Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, sayı: 10525).

Darbenin kurumsallaşma süreci bu şekilde kısa süre içerisinde tamamlanmış oldu. Diğer taraftan 27 Mayıs cuntasının darbe sonrası için belirgin bir eylem planının olmadığı, sadece darbenin hazırlık ve oluş aşamalarıyla ilgili yazılı olmayan bir takım hareket planlarına sahip olduğu da darbeden hemen sonra anlaşıldı (Seyhan, 1966: 42-45). Darbenin hazırlık aşamasında cuntanın öncelikli amacı, darbeyi yapıp mevcut iktidarı yıkmak, darbenin güvenliğini sağlamak ve yıkılan iktidarı tasfiye edip bu süre zarfında askerî yönetimin ayrıntılı planını ve kadrosunu tamamlamaktı (Erkanlı, 1973: 18). Bu nedenle askerler ülke yönetimini ele aldıklarında, askerî yönetimin ne kadar süreceği, ekonomik, siyasal ve toplumsal konulara hangi yönden yaklaşacağı, hangi köklü reformları yapacağı, ülke sorunlarını nasıl ele alacağı belirsizliğini koruyordu.

Darbenin siyasal yaşamda yarattığı kaos ortamı Gürsel'in başkanlığında kurulan sivil hükümet kanadında da devam etmekteydi. Hükümet darbenin ertesi günü kurulmasına rağmen uzun süre bir program ilan etmedi. Programın hükümet kurulduktan hemen sonra ilan edilmeme nedeni, geçici olduğu öngörülen hükümetin bir programa ihtiyaç duyup duymayacağı tartışmasıydı (Özdağ, 2004: 289-290). Bazı bakanlar çok kısa bir süre için görev aldıklarını ve hükümetin bir programa gerek duymadığını savunmaktaydılar (İpekçi ve Coşar, 2012: 256). Bir süre sonra hükümetin bir program hazırlaması gerektiği uygun görüldü ve nihayet 11 Temmuz 1960'ta program ilan edilebildi. Devlet Bakanı Amil Artus tarafından Komiteye okunan programda, yeni hükümet, "İnkılâp Hükümeti" olarak nitelendirilmekte ve 27 Mayıs'la başlayan yeni dönem "İkinci Cumhuriyet" ifadeleriyle tanımlanmaktaydı. Söz konusu hükümet programında öncelikle on yıllık DP iktidarı ağır bir şekilde eleştirildikten sonra özellikle dış politika ve ekonomik sorunlar üzerinde durulmakta ve milli eğitim en önde gelen davalardan biri olarak nitelendirilmekteydi. Programın eğitim politikasına ayrılmış kısmında şu ifadeler yer verilmekteydi (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 1, B. 2, 11 Temmuz 1960: 2-8):

"Milli Eğitim davası, baş davalarımızdandır. Demokrasinin kökleşmesi, soysuzlaşmamasının teminatı, özlenen iktisâdi refahın tahakkuku, büyük kütlelerin, yeni yetişen nesillerin milli eğitimden en geniş ölçüde faydalanmasına bağlıdır. Milli Eğitim teşkilat ve programlarımızı, bugünkü istikrarsız halinden kurtarmak, en acele işlerimiz arasındadır. Maarifimizin muhtaç olduğu nizam içinde ve belli metotlarla çalışan medeni ve milli bir müessese haline getirmeye matuf olmak üzere, gerekli inceleme ve araştırmalara başlamak, gelecek iktidarlara bu istikamette hazırlıklar bırakmak, başlıca arzularımızdandır. Milli Eğitimi durgun halinden çıkarıp yapıcı ve başarıcı bir vasfa ulaştırmak amacımızdır."

I. Cemal Gürsel Hükümeti programında izlenecek eğitim politikalarıyla ilgili çizilen çerçeve genel olarak yukarıdaki gibiydi. Ne var ki hükümet kurulduktan kırk gün sonra ilan edilen program, hükümetin kısa bir süre görevde kalacağı esası göz önünde bulundurularak hazırlanmıştı. Belirli hedeflerden yoksun görünen programda, sadece birkaç noktada devamlı bir hükümetin programında bulunacak bazı konulara

değnilmişti. MBK, hükümetin bu tutumunu olumlu karşılamadı ve hükümet programını hiçbir zaman onaylamadı. Bu durum MBK ile sivil hükümet arasında sağlıklı bir işbirliğinin kurulamadığının ve hükümetin MBK'nin yönlendirmesi ve etkisine açık halde hareket edebildiğinin de ilk işaretleriydi. Bundan sonraki süreçte yaşanan gelişmeler de bu durumu açıkça göstermekteydi (İpekçi ve Coşar, 256-257).² Dolayısıyla darbenin etkisiyle siyasette yaşanan bu istikrarsızlık, sık sık değişen kararlar haline dönüşerek eğitim politikalarına da yansımıştır.

Hükümet programını benimsemeyen MBK, darbeden aylar sonra kendi temel politikalarını ortaya koymak ve hükümetin çalışma programına esas teşkil etmek üzere program niteliğindeki bir direktifi hükümete ilettili. Söz konusu direktifle MBK, hükümet programından bağımsız olarak kendi temel politikalarını ortaya koymakta ve sivil hükümeti bu direktif doğrultusunda yönlendirmekteydi. MBK tarafından 11 Eylül 1960'ta sivil hükümete verilen ve oldukça ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış bu direktif, askerî rejim tarafından izlenecek temel politikaların hemen bütününe kapsamaktaydı. Söz konusu belgede, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yeniden yapılanmanın ve devlet mekanizmasının tümünden reforme edilmesinin hedeflendiği ifade edilmekteydi. Belirtilen hedeflere nasıl ulaşılabacağı ise çoğunlukla ilgili bakanlıklara bırakılmıştı (*Resmi Gazete*, 16 Eylül 1960, sayı: 10605).

Kurmay subaylarca askerî üslupla hazırlanmış talimat, "Milli Birlik Komitesi Direktifi" ve "Milli Birlik Komitesinin Memleket Meseleleri Hakkında Temel Görüşleri" olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. Milli Birlik Komitesi Direktifi başlıklı birinci bölümün ilk maddesi "Ana Fikir"di. Bu kısımda, askerî rejimin amaçları ifade edilmekteydi. Buna göre askerî rejimin amacı; Türkiye'yi ve toplumunu bir bütün olarak ele almak, Atatürk inkılâplarına dayanan tarafsız ve erdemli bir yönetim kurmak, günün kısa vadeli sorunlarını çözmek, uzun vadeli sorunların esaslarını tespit ederek imkân ve zaman nispetinde uygulamasına çalışmak ve ülke yönetimini hazırlıkları ile birlikte en geç 1961 yılı sonbaharında yeni sivil iktidara devretmekti. Askerî yönetimin amacı bu şekilde kısaca ifade edildikten sonra, tarım, iç politika, dış politika, ulaştırma, sağlık, savunma ve eğitim gibi hemen her alanda izlenecek politikaların temel esasları ayrıntılı bir şekilde ifade edilmekteydi (*Resmi Gazete*, 16 Eylül 1960, sayı: 10605).

Milli Birlik Komitesi Direktifi başlıklı ilk bölümde izlenecek eğitim politikaları "Milli Eğitim İşleri" başlığı altında ele alınmıştı. Burada eğitimin amacı; memleket ihtiyaçlarını çağdaş gelişmelere uygun olarak karşılamak ve öğrenciyi hayata hazırlamak olarak ifade edilmişti. Yine aynı yerde, halk eğitimi ve ilköğretim seferberliğinin birinci planda ele alınacağı ve bunun gerçekleştirilmesi için ordu, gençlik ve aydın vatandaşların her türlü yardım ve desteğinden faydalanılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca söz konusu direktifte, mesleki ve teknik okulların milli kalkınmanın ihtiyacına cevap verecek şekilde düzenleneceği, üniversite ve yüksekokullarla ilgili gerekli sosyal ve ekonomik tedbirlerin hızla alınacağı, öğretmenlerin toplumdaki mevkilerine uygun bir statüye sahip kılınmalarının sağlanacağı da ifade edilmiştir (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 1, B. 9, 10 Eylül 1960: 2-5).

² Hükümet, MBK'nin çıkardığı birçok kanundan ve aldığı çeşitli kararlardan sonradan basın aracılığıyla haberdar olabilmekteydi.

“Milli Birlik Komitesinin Memleket Meseleleri Hakkında Temel Görüşleri” başlıklı ikinci bölümde ise Milli Birlik Komitesi Direktifi başlıklı ilk bölümde yer alan konuların ayrıntılı bir şekli mevcuttu. Bu bölümde de milli eğitimin amacı, ülke ihtiyaçlarını çağdaş gelişmelere uygun olarak karşılamak ve öğrenciyi hayata hazırlamak şeklinde tekrar edilir. Bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yol ise şöyle ifade edilmekteydi (*Resmi Gazete*, 16 Eylül 1960, sayı: 10605):

1- Halk eğitimi ve ilköğretim seferberliğiyle ilgili etkili çalışmalar süratle başlamalıdır.

2- Milli eğitim sisteminin her kademesi yetiştirilmiş personelle takviye edilmelidir.

3- Üniversite ve yüksekokul mezunlarının millî eğitim seferberliğinde görevlendirilmesi sağlanmalıdır.

4- Ordunun yıllık ihtiyaç fazlası olup kaynakta bekleyen yedek subay adayları askerlik hizmetinden sayılmak üzere milli eğitim seferberliğinde kullanılmalıdır.

5- Diğer bütün aydınları belirli bir süre içerisinde, millî eğitim dâvasının kutsal hizmetine ortak edici esaslar tespit edilmeli ve hayata geçirilmelidir.

6- Üniversitelerin çağdaş birer kurum haline getirilmesi için her türlü önleme başvurulmalıdır.

7- Üniversite şehirlerinde gelecek yılların ihtiyacı da dikkate alınarak yeterli öğrenci siteleri tesis ve inşa edilmeli ve öğrencilerin zorunlu ihtiyaçları karşılanmalıdır.

8- İlkokul ihtiyacının mevcut bütün imkânlar kullanılarak sağlanmasına çalışılmalıdır.

9- Milli eğitim seferberliğinde ordu ile milli eğitim kurumlarının yakın ve etkili iş birliği sağlanmalı ve bunun için gerekli teşkilât kurulmalıdır.

10- Zorunlu eğitim üzerinde önemle durulmalı ve bu konunun gerçekleşmesi için devletin yardımı önemli derecede sağlanmalıdır.

MBK'nin din konusundaki görüşleri ise dinî konuların ve kurumların aydın ve bağımsız din adamlarının yönetiminde vicdan özgürlüğüne uygun olarak yürütülmesinin sağlanması, yeterli din adamının yetiştirilmesi için mevcut eğitim kurumlarının geliştirilmesi ve dinin siyasete alet edilmesinin kesin olarak önlenmesi gerektiği şeklindeydi. (*Resmi Gazete*, 16 Eylül 1960, sayı: 10605).

Böylece MBK, bu direktifiyle diğer birçok alanda olduğu gibi eğitim alanıyla ilgili yürütülecek politikaları da hükümet programında ilan edilenden bağımsız olarak çerçevesini çizmekteydi. Daha sonraki süreçte ise MBK söz konusu direktif doğrultusunda bir dizi yasal düzenleme yapacaktır.

1960'TA EĞİTİM SİSTEMİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE 27 MAYIS REJİMİNİN “MİLLİ EĞİTİM SEFERBERLİĞİ”

Darbeyi hazırlamış ve gerçekleştirmiş olan askerî cunta, toplumun çektiği sıkıntıları büyük ölçüde cehalete atfediyordu ve toplumun yeni baştan gelişmesini eğitimden bekliyordu. Darbeyi izleyen aylarda Komite üyeleriyle yapılan röportajlarda

“sizce bu günkü Türkiye’nin en büyük meselesi nedir?” sorusu sorulduğunda, Komite yelerinin hemen hepsi eğitimsizlik olduğuna işaret etmişlerdir. MBK yelerine göre, milli eğitim davası bir bakanlık davası değil, artık devlet sorumluluğunu açan bir var olma, bir yaşama davasıydı. Eğitim ve kültür davası halledilmediği sürece diğer bütün çabalar sonuçsuz kalacaktı (*Cumhuriyet*, 15 Temmuz-23 Ağustos 1960)³. Bu nedenle askeri yönetim, ülkedeki eğitim meselesini çözmeyi öncelikli hedefleri arasında görmekteydi. Ancak askerlerin ülkenin mevcut koşullarını göz önünde bulundurmadan sergilediği bu idealist yaklaşımın önündeki en büyük engel ise temel eğitimden yükseköğretime kadar, yıllardan beri bir türlü çözülemeyen sorunlardı. 1960’a gelindiğinde ülkedeki eğitim sisteminin hem mevcut durumu hem de genel nüfusun eğitim seviyesi gelişmeye muhtaçtı. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri, zaman zaman şiddetlenen devamlı bir milli eğitim faaliyetine rağmen halkın okuma yazma sorunu dahi zlememişti. Ekim 1960’taki genel nüfus sayımına göre 27 milyon 766 bin olan nüfusun 16 milyonu halen okuma yazma bilmiyordu (*Milliyet*, 30 Ekim 1960). Yine 1960’ın istatistiklerine göre, 3 milyon 519 bin 144 çocuktan ancak 2 milyon 547 bin 927’si okuyabilmekteydi. Geriye kalan 1 milyona yakın ocuk ise okul ve ğretmen yokluğu nedeniyle okutulamıyordu (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan Hükümet alışmaları zetleri, 1961: 93-94). İlköğretim kademesindeki bu sorunun asgari düzeyde çözülebilmesi için 17 binden fazla okul binasına, 19 bini aşkın öğretmene ihtiyaç duyulmaktaydı (Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, 1960:40). Aynı şekilde ortaöğretim ve yükseköğretim kademeleri de ciddi sorunlarla karşı karşıyaydı (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında..., 99)

Ülkedeki eğitim sisteminin ve toplumun eğitim seviyesinin bu manzarası karşısında ise askeri rejim iki yönlü hareket ediyordu. Birincisi on yıllardır bir türlü çözülemeyen eğitim hayatının sorunlarının tamamını DP iktidarına mal etmek suretiyle propaganda malzemesi yapmak. ikincisi ise geçici de olsa bu sorunlara bazı çözümler üretmeye çalışmak. Darbeyi takip eden aylarda Grsel Hkmeti’nin eğitim konusunda bazı çalışmalar başlattığı görülmektedir. Bu alışmalar konusunda ağustos 1960’ta bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz, “Milli Birlik Hkmeti”nin eğitim davasını istikrarsızlıktan kurtarmak ve yetişmekte olan genç nesillerin eğitimini düzenli bir milli eğitim programına bağlamak kararında olduğunu, eğitim işlerini hiçbir zaman siyasete alet edilmeyecek sağlam temellere dayandırmak gerektiğini ve Bakanlığın, ülkenin gerçek ihtiyaçlarına cevap verecek uzun süreli milli eğitim programını tespit etmek için çalıştığını belirtmekteydi (*Milliyet*, 1 Ağustos 1960). Aslında bu süreçte askeri yönetimin eğitim politikalarına kaynaklık eden ve yön veren en önemli dokuman “Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu”ydı. Söz konusu rapor, 1958-1959 yıllarında Ford Vakfı (Ford Foundation) ve MEB iş birliğinde eğitimnin çeşitli kademelerindeki tecrübeli ve yetkili kimselerden oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmıştı. Söz konusu raporda, Türkiye’de eğitimnin mevcut durumu, ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel durumu ile ilgili olarak eğitim ilkeleri açıklanmaya çalışılmış, okulöncesi ve ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve teknik ğretim, yükseköğretim hakkında tespit ve tavsiyeler kaydedilmiştir. Ayrıca raporda ğretmen yetiştirme, meslek örgütleri, yabancı dil ğretimi, burslar, lme ve değerlendirme sorunları incelenmiş, Türk toplumunda kadının durumu ve bununla ilgili ğretim ve eğitim üzerinde de durulmuştur. Özetle söz

³ “ikinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi yeleri” başlıklı yazı dizisi

konusu raporda Türkiye'nin eğitim sorunları bir bütün halinde ele alınmaya çalışılmış ve eğitim sisteminin ıslahı konusunda uygulamaya yönelik çözüm önerileri de sunulmuştu (Türkiye Eğitim Milli Komisyonu...). Fakat raporun DP döneminde hazırlanmış olması, DP'yi her alanda karşı propaganda bombardımanına tutan askerî yönetimin hoşuna gitmeyen bir durumdu. Bu nedenle öncelikle, askerî yönetim, DP'nin 1956'dan beri eğitimin sorunlarını ele alan diğer raporları kamuoyundan gizlediği gibi Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporunu da gizlediğini ileri sürerek propaganda konusu yaptı. Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz konuyla ilgili açıklamasında, "gerçekleri gün ışığına sermekten ve bunları milletin önünde tartışmaktan daima kaçınan zihniyetin" (*Milliyet*, 1 Ağustos 1960) söz konusu raporu uygulamak bir yana 27 Mayıs'a kadar basından ve halktan gizlediğini ileri sürdü ve raporun yeniden bastırıldığını ve görüş alınmak üzere ilgililere dağıtıldığını ifade etti (*Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1960).

Eylül 1960'ta ise hükümet hem bir durum tespiti yapmak hem de eğitim sisteminin planlanmasına hazırlık yapmak üzere bir Eğitim Danışma Komisyonu oluşturmaya karar verdi. Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz, Komisyonun amacını özetle, "Milli Eğitim planının hazırlanması için gereken şartları, tedbirleri düşünmek ve konunun fikri, idari esaslarını tespit etmek" şeklinde açıkladı (*Milliyet*, 6 Eylül 1960). Komisyon, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve siyasal yapısına uygun bir eğitim planının ilkelerini tespit etmek amacıyla çalışmalarını yürütecek (*Cumhuriyet*, 13 Eylül 1960) ve yeni eğitim sisteminin oluşturulmasında bu komisyonun tavsiyeleri göz önünde bulundurularak çalışmalara başlanacaktı. Prof. Dr. Ratıp Berker başkanlığında oluşturulan Komisyon, çeşitli üniversitelerdeki akademisyenlerden, bürokratlardan, gazetecilerden oluşuyordu (*Cumhuriyet*, 6 Eylül 1960).⁴ Komisyon ilk toplantısını 5 Eylül 1960'ta gerçekleştirdi ve bu toplantıya MBK üyelerinden Alparslan Türkeş, Sami Küçük, Mustafa Kaplan, Suphi Gürsoytrak da katıldılar ve toplantıda Türkeş, Cemal Gürsel'in mesajını okudu. Gürsel gönderdiği mesajda, Komisyondan milli eğitim seferberliğinin ele alınması için gerekli esasların tespit edilmesini, öğretmenlerin toplum içerisindeki değerlerinin yeniden tespitini, kaliteli öğrenci yetiştirilmesi ve öğrencilerin üniversitelerden ziyade özellikle teknik alanlara yönlendirilerek teknisyen yetiştirilmesi konusunda gerekli esasların tespitini istemekteydi (*Milliyet*, 6 Eylül 1960; *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1960).

Eğitim Danışma Komisyonu, daha önce bahsedilen Eğitim Milli Komisyonu Raporundan da genişçe faydalanarak kısa sürede çalışmalarını tamamladı ve Komisyon Başkanı Ratıp Berker konuyla ilgili basın toplantısında yapılan çalışmaların sonuçlarıyla ilgili bilgi verdi. Berker, cehaletin yok edilmesi ve yetişkinler eğitiminin sağlanabilmesi için Türkiye'de bir "Eğitim Seferberliği" açılmasının zorunlu olduğunu ifade ettikten sonra bu konuda şu önlemlerin alınmasını önerdi (*Milliyet*, 25 Eylül 1960; *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1960):

⁴ Komisyon şu kişilerden oluşmaktaydı: Başkan Ord. Prof. Dr. Ratıp Berker (İTÜ Makine Fakültesi Dekanı), Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu (ODTÜ Rektörü), Prof. Dr. Fahir İz (Eğitim Milli Komisyonu Başkanı), Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal (AÜ. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi), Nuri Kodamanoğlu (MEB Müsteşarı), Orhan Mersinli (Eski Karayolları Genel Müdürü), Emil Galip Sandaler (Gazeteci), Reşat Tardu (Eski Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı), Dr. Cavit Orhan Tütengil (İÜ. İktisat Fakültesi), Ekrem Yiğit (Eğitim Milli Komisyonu üyesi), Hasan Ali Yücel (Eski Milli Eğitim Bakanı).

- 1- Yurdun her yerinde gündüz-gece ve tatil günleri faaliyet gösterecek “Millet Okulları” açılmalı ve Ordudaki temel eğitimle bu girişim desteklenmelidir.
- 2- Her okuma yazma bilen bir kişi, bilmeyen bir kişiye öğretmelidir.
- 3- Cehaletin yok edilmesi için her aydına görev verilmeli ve gençler bu konuda mecburi hizmete çağrılmalıdır.
- 4- Gezici kadın kurslarından ve aydın Türk kadınlarından faydalanılmalıdır.
- 5- Köylerdeki camiler okul binası olarak kullanılmalıdır.
- 6- UNESCO Milli Komisyonu ile Milli Eğitim Bakanlığının ortak kurdukları Temel Eğitim Merkezleri ülke ölçüsünde geliştirilmelidir.

I. Gürsel Hükümeti'nin programı, MBK'nin hükümete verdiği direktif ve Eğitim Danışma Komisyonunun çalışmaları sonucunda askerî rejimin eğitim politikaları belirginleşmeye başladı. Buna göre 27 Mayıs rejiminin eğitim reformunun ağırlık noktasını ilköğretim ve halk eğitimi teşkil etmekteydi (*Cumhuriyet*, 30 Eylül 1960). MBK'ye göre, “vatan, millet, kanun, vatandaşlık hakları ve vazifelerinden, bugünkü insanlığın gidişinden habersiz bir kütleden, kötü niyetli idareler kendi maksatları için kolaylıkla faydalanabilirdi” (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan..., 93). Bu nedenle gerek ilköğretim gerekse halk eğitimi yolu ile vatandaşa en azından temel eğitim verilmeliydi. Bu amaçla askerî rejim “Milli Eğitim Seferberliği” olarak adlandırdığı program kapsamında birçok yasal düzenleme ve uygulama gerçekleştirmeye çalıştı. Yedek subayların askerlik hizmetlerini köy okullarında öğretmen olarak yapabilmelerini sağlamak için yasal düzenleme yapıldı (*Resmi Gazete*, 15 Ekim 1960, sayı:10630). Ordudan tasfiye edilmiş subaylara öğretmenlik hakkı tanıyan bir yasa çıkarıldı (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan..., 97-100). 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununu çıkarıldı (*Resmi Gazete*, 12 Ocak 1961, sayı: 10705). DP döneminde öğretmen ile MEB arasındaki güvenin sarsıldığı ileri sürüldü ve “siyasi tesirlerden uzak” yeni bir çalışma sistemi kurulması gerekçesiyle Bakanlık teşkilatı yeniden ele alındı ve Bakanlık teşkilâtında değişiklikler yapıldı. Bakanlıkta görevli üst düzey yönetici ve bürokratlar değiştirildi. MEB bünyesinde Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü oluşturuldu. Bu teşkilat, okuma-yazma, mesleki ve teknik bilgi ve güzel sanatlar alanında çeşitli okul ve kurslar açacak, halkın eğitim seviyesini yükseltmek için faaliyet gösterecekti (*Cumhuriyet*, 28 Kasım 1960).

Bunların dışında, askeri cunta eğitim ve kültür hayatını belirli bir politikaya göre dizayn etmek için bazı uygulamalar da gerçekleştirdi ve yeni kurumlar oluşturmaya çalıştı. Örneğin ders kitapları, özellikle tarih, yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji gibi derslerin konu ve üniteleri yeniden ele alındı ve 27 Mayıs ile ilgili konular ders kitaplarına dahil edildi. Görünürdeki amacı “kültür savaşı” başlatmak olan Türk Kültür Dernekleri kuruldu (*Milliyet*, 18 Ağustos 1960). Halk eğitimi faaliyetlerinde MEB'e yardımcı olması için kurulan bu dernekten Halkevlerinin yürüttüğü misyonu yerine getirmesi beklenmekteydi (Nadi, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1960: 13). Fakat 14 MBK üyesinin tasfiye edilmesinden hemen sonra İçişleri Bakanlığının talimatıyla Kültür Derneklerinin şubelerine ve genel merkezine vali ve kaymakamlar tarafından el konulması, bu derneğin farklı amaçlarla kurulduğunu akla getirdi (*Milliyet*, 15 Kasım 1960). Askerî cuntanın eğitim ve kültür hayatına yönelik en tartışmalı ve çarpıcı girişimi ise Türkiye

Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı kanun tasarısıydı. Tasarı, Türkiye'nin sosyal ve kültürel kalkınmasının siyasetten uzak bir şekilde gerçekleştirilmesi iddiasıyla hazırlanmıştı. Tasarıya göre, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın ve Yayın, Vakıflar ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlükleri gibi sosyal ve kültürel meseleleri yürüten kurumların bu teşkilata bağlanması öngörülmüyordu (İpekçi ve Coşar, 2012: 371; *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1960) Yürütmeden bağımsız, neredeyse mevcut devlet düzenine paralel, siyaset dışı ve özerk bir kurum olarak düşünülen Ülkü ve Kültür Birliği yasa tasarısı bir nevi MBK'nin tamamı olmasa bile Komite üyelerinin bir kısmının uzun süre iktidarda kalma arzusunun ve toplumsal hedeflerini yansıtmaktaydı (İpekçi ve Coşar, 370-371; Altuğ, 1976: 129). Bir tür toplumsal mühendisliği hedefleyen Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı yasa tasarısı, son anda engellenmiş olsa da askerî bir darbenin ülkeyi ne gibi risklerle karşı karşıya bırakabileceğinin açık bir örneğiydi.

Köy Okullarında Yedek Subay Öğretmen Uygulaması

1960'taki mevcut eğitim sisteminin en önemli sorunlarından biri öğretmen açığıydı. Askerî rejim, bu soruna geçici olarak çözüm bulmak için bazı önlemler aldı. Öğretmen ihtiyacı karşılanıncaya kadar, özellikle orta ve teknik öğretimde okul açılmasının durdurulması kararı alındı. Daha fazla öğretmen yetiştirmek için çeşitli yatılı öğretmen okullarının kontenjanları artırıldı. İlk Öğretmen Okullarına 550, Eğitim Enstitülerine 354, Yüksek Öğretmen Okuluna 228, Yüksek İslâm Enstitüsüne 105, Kız Teknik Öğretmen Okuluna 110 ve Erkek Teknik Öğretmen Okuluna ise 600 ek kontenjan sağlandı (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan..., 93-100). Bu önlemlerin yanı sıra MBK, öğretmen açığını hızlı bir şekilde kapatabilmek için meslekten olmayan kişilerin de öğretmenlik yapabilmelerini sağlayan düzenlemeler de yaptı. Belki de bu düzenlemelerin en etkili olanı, yedek subayların askerlik hizmetlerini köy okullarında öğretmen olarak yapabilmelerini sağlayan düzenlemeydi. MBK, 1076 sayılı Yedek Subay ve Yedek Askerî Memurlar Kanununun 3. maddesinde değişiklik yaparak lise ve dengi okul mezunlarının yedek subaylık hakkını kaldırdı (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C.2, B:21, 11. 10. 1960: 3-14). 3. maddede yapılan değişiklik üzerine, sadece fakülte ve yüksekokul mezunları yedek subaylığa kaynaklık edeceklerdi. Söz konusu kanuna eklenen geçici 2. madde ise yürürlükten kaldırılan hükümler gereğince yedek subay olmak hakkını kazanmış lise ve dengi okul mezunlarının "Millî Eğitim Seferberliğinde kullanılmak üzere öğretmen olarak Millî Eğitim Bakanlığı emrine" verilmesini öngörüyordu. Yasaya göre, lise mezunu yedek subay adayları iki senelik askerlik hizmetlerini öğretmen olarak tamamlayacaklardı (*Resmî Gazete*, 15 Ekim 1960, sayı: 10630). Bu düzenlemenin yapıldığı tarihte kaynakta bekleyen 17 bin yedek subay adayı vardı. Ancak bu kişilerin köylere yedek subay öğretmen olarak gönderilmesi konusunda hiçbir hazırlık yapılmadığından MBK'nin önünde önemli güçlükler vardı. Örneğin yedek subay öğretmen olarak görev alacakların mesleki formasyonu yoktu. Bilgi ve ahlak bakımından bu kişilerin öğretmenliğe yeterli olup olmadığı ile ilgili herhangi bir uygulama yapılmamıştı. Bu kişilere herhangi bir askerî eğitim verilmeden yedek subay statüsü veriliyordu ve bunlar asker olduğundan üniforma giyip giymeyecekleri de tartışma konusuydu. MBK, gerek zamanın darlığından gerekse ekonomik koşulların zorlamasıyla uzayıp giden tüm bu sorunları görmezden gelmek zorunda kaldı. Komite üyeleri olaya daha çok duygusal açıdan ve askerî bir bakış açısı ile yaklaşmayı tercih ettiler. Komite üyesi Mehmet

Özgüneş: “Nasıl ki, vatanın bir yeri, bir tarafı bir hücumu uğrarsa nasıl nereden bulup o tarafa kuvvet gönderiyorsak aynen cehalet içinde bu böyle olmaz mı? Nasıl cepheye sükûnet zamanında bunları geriye çekip gereken eğitimi gösteriyorsak bunlara da yazın bunu yaparız.” diyordu. Şefik Soyuyüce, “bunların öğretmen olarak vazife görmeleri, günün şartları içinde lüzumludur. 5 - 10 gün yahut bir ay eğitim yaptırmak için bir araya getirilmeleri masraflı, külfetli bir iştir. Bu uygun değildir” diyordu (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C.2, B:20, 10. 10. 1960: 3-14).

Bu düzenlemeyle öngörülen programa göre, yedek subay öğretmenlerin çoğu doğu bölgesinde ve köy okullarında görev yapacaklardı. Bu kişiler 1960-1961 eğitim ve öğretim yılına, herhangi bir mesleki eğitim almadan başlayacaklardı. Mümkün olduğu kadar bunlar bir öğretmenin yanına verilmeye çalışılacaktı. Müfettişler sık sık bu kişilerin görevli oldukları okulları denetleyecekti. Aynı zamanda bu kişiler ordu tarafından da denetlenecekti. Yedek subay öğretmenler Milli Eğitim Bakanlığı emrinde olacak ve öğretmenlik görevlerini yerine getirdikleri süre zarfında askerî talimatlara ve Askerî Ceza Kanununa tabi olacaklardı. 1960-1961 eğitim ve öğretim dönemi bittikten sonra, bu kişiler, yaz döneminde bir taraftan askerî eğitim yaparken diğer taraftan da mesleki formasyon eğitim alacaklardı (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C.2, B:20, 10. 10. 1960: 3-20). Fiilen iki ders yılı ve 6 aylık askerî eğitimini tamamlayanlar teğmen olarak terhis edilecekti (*Resmi Gazete*, 15 Ekim 1960, sayı: 10630).

Milli Eğitim Bakanlığı, yedek subay öğretmen uygulaması kapsamında olan öğretmenlerin askerî üniforma giymeleri durumunda daha etkili olabileceklerini Komiteye önerdi. Bakanlığa göre, köy ağalarının yerini tutan ocak ve bucak başkanlarının zorlamasıyla öğretmenler çok şey kaybetmişti ve öğretmenin prestijinin yeniden sağlanması konusunda üniformanın halk üzerindeki etkisinden istifade edilmesi gerekiyordu. Ancak MBK, üniformayı giymeyi bilmeyen kimselerin ortaya çıkararak askerlik şerefini düşürmesi olasılığını ileri sürerek Bakanlığın teklifini kabul etmedi (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C.2, B:20, 10. 10. 1960: 3-20).

Yedek Subay Öğretmen programı 2 Kasım 1960'tan itibaren uygulamaya konuldu (*Milliyet*, 3 Kasım 1960; *Cumhuriyet*, 08 Kasım 1960). Lise ve dengi okul mezunu yedek subay öğretmenlerin görev yerleri kura ile belirlendi (*Cumhuriyet*, 26 Ekim 1960). Bu uygulama ile 1960-61 döneminde durumları uygun olan 12 bin yedek subay adayı, Türkiye'nin dört bir yanına köylere ilköğretim öğretmeni olarak gönderildiler (*Milliyet*, 3 Kasım 1960; *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1961). Milli Eğitim Bakanı Ahmet Tahtakılıç'a göre, yedek subay öğretmen uygulamasıyla şehirdeki okullar ile köy okulları artık bağdaşacak, “...münevver insanların nuru” köye ulaşacaktı (Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, B: 17, 13. 02. 1961: 218). Ancak üniformaların sağlayacağı prestij yerine birdenbire köy hayatının zor koşullarıyla karşı karşıya kalan yedek subay öğretmenlerin mesleklerini bilinçli ve ehliyetli yapmalarını beklemek fazla iyimserlik olurdu. Kısa bir süre sonra herhangi bir hazırlık yapılmadan hayata geçirilen yedek subay öğretmen programının uygulama aşamasında istenilen sonuçları vermeyeceği, giderek artan itirazlardan, şikâyetlerden, ek ücret, üniforma ve silah talep edilmesinden anlaşıldı (*Milliyet*, 3 Kasım 1960; *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1960). Örneğin Denizli'ye atanan 320 yedek subay öğretmen; “tayin bedeli, emireri tazminatı ve aile yol harcırahından istifade” etmek için MBK'ye başvuruyordu (*Milliyet*, 11 Kasım 1960). Bu uygulama toplumun çeşitli kesimlerinden de tepki topluyordu. Bazı eşraf takımı bu

uygulamanın aleyhinde hareket ediyordu. Bu yüzden yedek subay öğretmenler gittikleri yerlerde bazen yerel eşrafla bazen de bir takım gerici hocalarla mücadele etmek zorunda kalıyorlardı. Aydınlar ise, binlerce genci konforundan eden böylesi bir uygulamanın aleyhinde bulunan eşraf takımını kınamaktaydılar. Fakat bir yandan da bu iyi niyetli teşebbüsün aleyhindeydiler. Aydınlar göre, yedek subay öğretmen uygulaması en nihayetinde geçici bir önlemdi ve eğitim sorununa kalıcı çözümler bulmanın yolu ancak Milli Eğitim Bakanlığına yeterli imkân ve koşulları sağlamakla bulunabilirdi (1960 Türk İhtilali, 1967: 233-234).

Köy okullarında yedek subay öğretmenlik programı, MBK'nin eğitim konusunda yaptığı en kalıcı ve en derin etkiyi uyandırabilecek uygulamasıydı. Birkaç yıl köy öğretmenliği kurumu büyük bir ihtiyaca cevap verdi. Ancak bu uygulama ile de istenilen sonuçlar tam olarak elde edilemedi. Uygulanan yedek subay öğretmen programı sosyal, kültürel ve ekonomik hayata paralel olarak ve aynı zamanda halk kütlesini de içine alacak şekilde organize edilmemişti. Yetersiz okul binaları, eğitim araç ve gereçlerinin eksikliği, diğer altyapı sorunları programın önünü tıkayan başka bir sebepti. Aynı zamanda yedek subaylara herhangi bir mesleki eğitim vermeden çabuk, ucuz öğretmen sağlama yöntemi de hem programı başarısız kılmış hem de eğitim ve öğretmenlik mesleği açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Diğer taraftan lise ve dengi okullardan yedek subaylık hakkının kaldırılmasıyla birlikte yükseköğretime olan talep de giderek artmıştır. Bu konuda herhangi bir önlem alınmadığından 1963'ten itibaren bu durum kendisini yükseköğretimde göstermeye başlamıştır.

Yedek subay öğretmen uygulamasının olumlu bir sonucu ise kentli aydınların veya o günkü terminolojiyle söylenecek olursa “münevverlerin” köy ve kırsaldaki hayat şartlarıyla tanışmasına yardımcı olmasıdır (Kemal, “İstanbul Çocuğunun Gözüyle Anadolu Köyleri”, yazı dizisi, *Cumhuriyet*, 15, 16, 18, 21, 23, 24, 27 Şubat 1961: 1, 5). Köyleri ve ülkeyi az tanıyan, büyük kentlerde yetişmiş gençler, köy öğretmenlikleri sırasında karşılaştıkları Anadolu gerçeklerini yıllarca anlattılar (Karavelioğlu, 2007: 81). Sonraki yıllarda ülke sorunlarına daha da artacak olan ilginin temelinde bu gerçeklerin oluşturduğu bilincin de yer aldığı söylenebilir.

Emekli Subayların Öğretmen Olarak Atanması

Meslek dışından öğretmen sağlama konusunda MBK'nin yaptığı bir diğer düzenleme ise ordudan emekli edilerek tasfiye edilmiş subaylara öğretmenlik hakkı tanınmasıdır. MBK, ordu komuta kademesinin gençleştirilmesi, rütbe enflasyonunun önlenmesi, kadro fazlalığının giderilmesi ve orduda piramidin yeniden kurulması gibi çeşitli gerekçelerle 235'i general ve amiral olmak üzere beş bine yakın subayı ordudan tasfiye etti (İpekçi ve Coşar, 2012: 265-266). MBK'ye göre, Silahlı Kuvvetlerde yapılan bu tasfiye, devlet teşkilatında düşünülen modernizasyon zincirinin birinci halkasıydı ((Seyhan, 1966: 100) Fakat ordudan tasfiye edilen subaylar ise görevlerine dönmek istiyordu ve bu amaçla Emekli Subaylar Derneğini kurarak güçlü bir baskı gurubuna dönüştüler. MBK, tasfiye edilen subayların tepkilerini azaltmak için bu subayları devletin çeşitli kurumlarında istihdam etmek üzere birçok özel kanun çıkardı. Askerî rejimin bu uygulamasının görünürdeki gerekçesini Milli Savunma Bakanı Fahri Özdilek radyoda şöyle açıklıyordu (*Milliyet*, 12 Ağustos 1960):

“Türkiye’nin kurtarılması ve Türk devletinin yeni bir hamle yapması için partizan, liyakatsiz tembel ve ahlaksız ellerde kalmış olan devlet idaresini ve diğer amme müesseselerini ordudan ayrılmış olan ve bütün hayatları boyunca namus ve şeref imtihanı vermiş bulunan emekli generallerimiz ve subaylarımızla takviye etmek kararındayız. Bu suretle devlet teşkilatına ve amme müesseselerine yeni bir ruh yeni bir iman gelecek, milli birlik hareketinin gayeleri kısa zamanda başarılacaktır. Bu hareket asla diğer meslek erbabının aleyhine olmayacaktır.”

Komite üyesi Sezai O’kan’a göre, emekli subaylara daha çok Sivil Savunma Teşkilatı ve milli eğitim alanlarında ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu nedenle 28 Ekim’de “Savunma sekreterlikleri kurulmasına dair Kanun” çıkarılmış (*Resmi Gazete*, 28 Ekim 1960, sayı: 10641) ve bu kanunla Sivil Savunma Teşkilatına 27 Kasım 1960’a kadar 1532 emekli subay yüksek dereceyle işe yerleştirilmişti. Milli Eğitim Bakanlığı kadrolarına ise söz konusu tarihe kadar 65 albay, 80 yarbay ve 110 binbaşı atanmıştı (*Milliyet*, 27 Kasım 1960). Komite üyesi Sezai O’kan’ın açıklamasına göre, MEB’e 350 albay, 350 yarbay, 250 kıdemli yüzbaşı, 200 de binbaşı olmak üzere toplam 1150 emekli subay teklif edilmiş ancak bu subaylar yüksek dereceden emekli olduğundan ve yeterli kadro bulunmadığından, MEB bünyesinde bunlardan ancak 250’si istihdam edilebilmişti (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 2, B: 31, 03. 11. 1960: 20). Geriye kalanların istihdamını sağlayabilmek için MBK, bu kez emekli subayları öğretmen olarak atamak üzere girişimde bulundu. Ancak bu kişilerin atamasının yapılabilmesi için yasal bir düzenlemeye ihtiyaç vardı. Bunun üzerine MBK, görünürdeki amacı “irfan ordusunda” daha fazla emekli subayı istihdam ederek eğitim seferberliğine katkı sağlamak olan “42 sayılı kanun gereğince emekliye ayrılan subaylardan isteklilerin öğretmenliğe alınması hakkında Kanun”u hazırladı (*Resmi Gazete*, 14 Kasım 1960, sayı: 10654). Söz konusu kanunun gerekçesinde, ortaöğretime olan talebin hızla arttığı ve bu artışın gerektirdiği öğretmen ihtiyacının karşılanamadığı, öğretmen ihtiyacının giderilmesi konusunda gerekli tedbirlerin alındığı ve ancak bunun uzun süreli bir iş olduğu; bu nedenle geçici ve acil önlemlere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmekteydi. Diğer taraftan söz konusu emekli subayların “mesleki icabı esasen yetiştirici durumunda olduklarından ve uzun müddet kendi meslek bünyesinde kâfi derecede tecrübe sahibi bulduklarından” öğretmenlik için ayrıca bir staja tâbi tutmaya gerek olmadığı vurgulanıyordu (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 3, B: 34, 09. 11. 1960). Ayrıca gerekçede, eğitim seferberliğinin gerçekleştirilmesinde emekli subayların oynayacakları büyük rol dikkate alınarak, öğretmen olacak emekli subaylardan yaş sınırı da aranmayacağı ifade ediliyordu (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 2, B: 31, 03. 11. 1960: 128).

Komite üyesi Sezai O’kan tarafından hazırlanan kanun teklifi 3 Kasım’da MBK Genel Kurulunda görüşülmeye başlandı. Söz konusu düzenleme, ordudan tasfiye edilen subayların emekli oldukları dereceyle MEB kadrolarına yeniden atanmasını öngörüyordu. Çünkü istihdam edilmesi düşünülenlerin çoğu albay, binbaşı ve yüzbaşı rütbesindeydi. Bu da 20-30 yıl hizmet etmiş öğretmenlerle yeni atanacak emekli subayların aynı haklara sahip olması demektir. Bazı MBK üyeleri, görüşmeler esnasında bu uygulamanın öğretmenlik mesleğini maddi ve manevi bakımdan ihmale uğratacağını ve mesleğe karşı ilgiyi azaltacağını ifade etti. Sami Küçük, emekli subayların Ankara, İzmir, İstanbul gibi büyük kentlere yüksek dereceyle öğretmen olarak atanmaları

durumunda, sayıları on üç bini bulan ortaöğretim öğretmenleri arasında ve aynı zamanda yıllardır terfi bekleyen öğretmenler arasında bir reaksiyona neden olacağını, öğretmenliğin cazip bir meslek olarak sürdürülmesinin zorlaşacağını ifade etti. Gerçekten de MBK Sosyal İşler Komisyonunun konuyla ilgili raporuna göre, kasım 1960'a kadar öğretmenlik isteği ile başvuran emekli subaylardan 1022'si Ankara, İstanbul, İzmir gibi merkezlerde ve 200 kadarı da bu merkezler dışında görev almak için başvuruda bulunmuşlardı. Meslekte 20 - 30 yıl hizmet ettikten sonra çocuklarının öğrenimi, eş durumu, kendilerinin veya eşlerinin hastalıkları gibi ciddi mazeretlerle Ankara, İstanbul, İzmir gibi merkezlere nakil ve tayinlerini isteyen öğretmenler yıllardan beri sıralarının gelmesini ve bu yerlere tayinlerini beklemekteydiler. Bu nedenle öğretmenlik mesleğine yeni girecek emekli subayların, bu merkezlere tayinleri, öğretmenler arasında ciddi hoşnutsuzluk yaratacaktı (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 2, B: 31, 03. 11. 1960: 128).

MBK üyesi Osman Köksal, emekli subaylar arasında Harp Okulu mezunlarının yanı sıra lise mezunu kişilerin de bulunduğunu ve bu kişilerin ortaöğretime öğretmen olarak atanmasının öğretmenler arasında hoşnutsuzluk yaratacağını ileri sürdü. Emekli subayların öğretmen olarak atanmadan önce mesleki bir kurstan geçirilmeleri ve staj yapmaları gerekliliği de bazı MBK üyeleri tarafından dile getirildi. Kanun teklifini hazırlayan Sezai O'kan ise askerî bir disiplinle er eğitmiş kişilerin öğretmen olmak için mesleki formasyona ihtiyaç duymayacaklarını ileri sürdü (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 2, B: 31, 03. 11. 1960: 20):

“Bir arkadaşımız ben tarih öğretmenliği yaparım diyecek, bir diğeri ben fizik, matematik öğretmenliği yaparım diye müracaat edecek. Belki orta mektebin birkaç sınıfında tarih öğretmenliğini yapmak kolaydır...Ama matematik öğretmenliği yaparım demek oldukça büyük bir cesarettir. Bir muhabere, bir topçu subayı bir defada kendisinde bu kudreti bulup müracaat edince, bunu artık bir kurstan geçirmeye lüzum görmeden vazife tevcih edebiliriz.”

MBK, kanun teklifini tüm yönleriyle ele aldı ve görüşmeler esnasında bu düzenlemenin eğitim sistemi açısından ortaya çıkarabileceği bazı olumsuzluklar, özellikle öğretmenler üzerindeki psikolojik etkisi de dile getirildi. Fakat MBK'nin asıl amacı, tasfiye edilen subayların tepkilerini azaltmak olduğundan, Komite eğitim alanında çıkabilecek sorunları göz ardı etti. MBK söz konusu tasarımı 9 Kasım'da kabul etti ve kanunlaştırdı. Bu yeni düzenlemeye göre, emekliye ayrılan Harp Okulu mezunu veya yükseköğretim görmüş subaylardan istekliler MEB'e bağlı orta dereceli okullara öğretmen olarak veya yetiştirme yurtlarına müdür olarak tayin edileceklerdi. Bu kanunla tahsis edilen kadro sayısı 600'dü. 1 Ocak 1961'e kadar başvuran emekli subaylar orta dereceli okullara öğretmen olarak atanacaklardı (*Resmi Gazete*, 14 Kasım 1960, sayı: 10654).

İlköğretim ve Eğitim Kanunu

Türkiye'de eğitim sistemiyle ilgili mevzuata bakıldığında, sistemin yapısını, ideolojisini belirleyen temel yasaların önemli bir kısmının askerî darbeler döneminden miras kaldığı görülür. Bu bağlamda 27 Mayıs darbesi döneminde çıkarılan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu bir başlangıç sayılabilir. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu tasarısı 3 Ocak 1961'de MBK Genel Kurulunda ele alındı. Tasarının

gerekçesinde, Cumhuriyetin ilanından itibaren, ilköğrenimi yurt ölçüsünde yaymak için harcanan bütün gayretlere rağmen henüz bunun başarılmadığı ve bunun sebepleri arasında günün ihtiyaçlarını karşılayabilecek, amaca uygun bir ilköğretim kanununun bulunmayışının başta geldiği ifade ediliyordu. Bu durum karşısında Milli Eğitim Bakanlığınca köy, kasaba ve şehri bütünüyle ele alan bir ilköğretim yasa tasarısı hazırlanması zorunluluğu duyulduğu vurgulanıyordu. Kanun tasarısıyla öngörülen hedefler ise şöyle belirlenmişti: Zorunlu öğrenime tabi olan 7 - 14 yaşlarındaki öğrencileri 10 yıl içinde tamamen okula kavuşturmak; ülkenin nüfus, iskân şartlarına ve sosyal durumlarına uygun yeni okul tipleri açmak; on yıl içinde dördü, üçlü, ikili öğretime son vermek ve sınıf mevcutlarını normal düzeye indirmek; fiili yıllık öğretim süresini uzatmak ve çevrenin iş ve doğal koşullarına göre ayarlamak; yedi yaşından küçük çocuklar için okul öncesi kurumların açılmasını kolaylaştırmak ve teşvik etmek; zorunlu öğrenim çağında olan çocuklardan hasta olanları tedavi etmek, bütün öğrencilerden muhtaç durumda olanların beslenmelerine yardım etmek, bu gibilere ders araç ve gereçleri sağlamak; ilkokulu bitirenlerden çok kabiliyetli ve fakir olanların daha ileri öğrenim yapmalarına yardım etmek; kız-erkek bütün zorunlu öğrenim çağında bulunan öğrencilerin okullara devamlarını sağlamak için gerekli teşvik ve yardım edici düzenlemeler yapmak; 17 binden fazla okulsuz köyü okula kavuşturmak şeklindeydi (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 5, B: 69, 03. 01. 1961: 208).

İlköğretim ve Eğitim Kanunu 3 Ocak 1961'de MBK tarafından yasalaştırıldı. Yasanın birinci maddesinde, “ilköğretim, kadın erkek bütün Türklerin millî gayelere uygun olarak bedenî, zihnî ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir” şeklinde ilköğretimin amacı ifade edilmiştir. Ayrıca yasada, öğrenim çağında bulunan kız ve erkek çocukları için ilköğretimin zorunlu olduğu, devlet okullarında parasız olduğu ile ilgili hükümlerinin yanı sıra, ilköğretim kurumlarının yönetiminde yardımcı olmak üzere; köy, bucak, ilçe ve illerde kurullar teşkil edileceği; göçebe halk için gezici okul tipi, dağınık nüfuslu yerler için de gezici öğretmenlik öngörülüyordu. Yasada, eğitim sağlık teşkilatı genişletilmekte; fakir çocuklara imkân dâhilinde yiyecek, giyecek ve ders araçları sağlanması yoluna gidilmekte; öğrenci devam işi yeni bir düzene konmakta, devam konusunun, öğretmeni veliyle karşı karşıya getirmeden idari ve adli mercilerin halliyle sağlanmaktadır. Okul yapım işi, on iki yıllık bir plana bağlanmakta ve bu işle ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir birim oluşturulmaktadır. Bu ofis, bölge özelliklerine göre okul tiplerini tespit edecek, planlarını yapacaktı. Yine söz konusu yasa ile ortaokul ve dengi okul mezunlarından 18 yaşını tamamlamış olanlara kurs görmek şartıyla vekil öğretmenlik, lise ve daha yüksekokul mezunlarından istekli olanlara da meslek derslerinden ve bunların uygulamalarından sınava girmek şartı ile öğretmen olma imkânı tanınmaktadır (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 5, B: 69, 03. 01. 1961; *Resmî Gazete*, 12 Ocak 1961, sayı: 10705).

Bu Kanunun uygulamasından sonra, yeterli olmasa da bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. 1960'ta %39 civarında olan okuryazarlık 1965'te %48 düzeyine çıkarılmıştır. Okullarda önemli orandaki öğretmen açığı da belirli ölçüde giderilmiştir (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı [1968-1972]: 158-162; Sakaoğlu, 2003: 264). Köylerdeki ilkokullarda 1960 - 1965 yılları arasında öğretmen sayısında da %31 oranında artış olmuştur (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı [1968-1972]: 158-162).

EĞİTİM KURUMLARI ARACILIĞIYLA 27 MAYIS DARBESİNİN MEŞRULAŞTIRILMASINA YÖNELİK ÇABALAR

Askerî rejim, bir taraftan “Milli Eğitim Seferberliği” olarak adlandırdığı programla özellikle ilköğretim kademesindeki sorunları çözmek ve halkın okuma-yazma seviyesini yükseltmek için bazı çabalar gösterirken diğer taraftan eğitimin araçsal niteliğini kullanarak eğitim kurumları aracılığı ile sürekli bir 27 Mayıs propagandası da sürdürmekteydi. Çünkü iktidar değişimi normal demokratik yollarla gerçekleşmediğinden 27 Mayıs’a olan toplumsal ve siyasal destek zayıftı ve bu durum MBK’yi kaygılandırmaktaydı. 27 Mayıs darbesinin dayandığı güçler daha çok üniversite, basın ve şehirli aydınlar ile büyük kentlerdeki halk kitlesinin bir kısmıydı. Fakat bu kesimlerin aksine, ülkenin yüzde yetmişini teşkil eden kırsal nüfus, darbeyi pasif bir şekilde kabullenmişti. Daha da önemlisi köylü nüfus arasında halen Menderes’in karizması güçlüydü (Weiker, 1967: 170-171). Bu nedenle MBK, meşruiyet sorununu aşmak, güçlü bir halk desteği sağlamak için oldukça yoğun propaganda faaliyetleri yürüttü. Bu propagandaların önemli bir kısmı ise eğitim kurumları ve faaliyetleri aracılığı ile yürütülüyordu. Askerî rejimin eğitim kurumlarında gerçekleştirdiği bu kısır darbeci eylemler eğitim hayatı açısından bazı sarsıcı etkiler doğurmuştur.

Eğitim Kurumlarında 27 Mayıs

Askerî rejimin eğitim kurumlarında 27 Mayıs darbesini meşrulaştırmaya yönelik propagandalarının merkezinde, söz konusu darbenin ülkenin geleceği için zorunlu ve ilerici bir hamle olduğu, gerçekleştirilen hareket ile demokrasinin kurtarıldığı teması vardı. Yeni nesillerin zihninde oluşturulmak istenen bu imaj, konuyla ilgili çeşitli resmi açıklamalarda, eğitim kurumlarına yönelik genelge ve yayınlarda kendisini görünür kılmaktadır. Örneğin Devlet Başkanı Org. Cemal Gürsel, 1 Haziran 1960 tarihli konuşmasında öğrenci gençliğin darbenin gerçekleşmesindeki rolünü yücelterek darbenin gerçek kahramanlarının onlar olduğunu ifade etmektedir (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1117, 5 Eylül 1960):

“Haklara ve hürriyetlere yapılan tecavüzler karşısında bir aydan beri yaptığınız cesur ve asil mücadelenizi yakından hayranlıkla ve muhabbetle takip ediyorum. Sizler bu hareketinizle yalnız zalimleri korkutmadınız, aynı zamanda milletin ve hepimizin ümitlerine de ışık tuttunuz...Şunu katıyetle bilmeliyiz ki, hürriyetlerimiz elimizden gittiği gün insanlık hayatımızı da, faziletlerimizi de ve hatta milli varlığımızı da kaybetmemiz mukadderdir. Hürriyetsiz kemal ve tekamül olamaz. Hak ve hürriyet bilmemek, duymamak ancak bahtsız aşağı mahlukların talebidir...Milletimizi bu derece düşürmek isteyenler her zaman mutlak surette hüsrana uğrayacaktır.”

I. Gürsel Hükümetinde Milli Eğitim Bakanlığına getirilen Fehmi Yavuz ise öğretmenlere yönelik konuşmasında, 27 Mayıs darbesinin eğitim ve bilim alanına nasıl yansımaları gerektiğini açıklamıştır (İnal, 2004: 113). Yavuz, DP iktidarını ağır bir dille eleştirerek müdahalenin gerekçelerini ayrıntılarıyla anlatmış ve 27 Mayıs’ın “sosyal hayatımızda ilmin, kültürün amiyane düşünüş ve davranışlara, hürriyetin ve meşruiyetin keyfi idareye, zümre tahakkümüne galebesi” olduğunu ileri sürmüştür (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1107, 6 Haziran 1960). Fehmi Yavuz’dan sonra Milli Eğitim Bakanı olan Bedrettin Tuncel ise 1960-1961 öğretim yılı nedeniyle yaptığı radyo

konusmasında, “ülkeyi aydınlığa kavuşturan 27 Mayıs İnkılâbının” ilk ders yılına başladığını ve öğretmenlerin öğrencilere “milleti aydınlatan inkılâp hareketini en açık biçimde” anlatacaklarını ifade etmiştir (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1121, 3 Ekim 1960).

Komite üyelerinin ve milli eğitim bakanlarının eğitim kurumlarına yönelik konferans ve demeçlerinin yanı sıra okullarda çeşitli uygulamalarla da 27 Mayıs darbesinin benimsetilmesi için öğrenciler üzerinde etkili olunmaya çalışılmıştır. Örneğin MEB, okullara gönderdiği bir genelge ile 1960-1961 ders yılının, 27 Mayıs'ı kapsayacak şekilde saptanan bazı törenlerle başlayacağını bildirmiş ve yerine getirilecek program şöyle saptamıştır (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1117, 5 Eylül 1960).

1- 27 Mayıs İnkılâbı hakkında okul müdürü ve başöğretmenleri ile tarih, felsefe ve yurttaşlık bilgisi veya milli savunma dersi öğretmenlerinden biri tarafından birer konuşma yapılacaktır.

2- Bu konuşmada öğrencilerin seviyesine göre, 27 Mayıs İnkılâbımızın mana ve sebepleri üzerinde durulacaktır:

a- Sayın Devlet ve Hükümet Başkanımız Orgeneral Cemal Gürsel'in Türk gençliğine 1 Haziran 1960 tarihli hitabesi okunacak ve açıklanacaktır.

b- 27 Mayıs İnkılabı, sosyal sebepleri, memlekete getirdiği hürriyetin manası, milletin inkılap hareketine derhal katılımı anlatılacaktır.

c- 27 Mayıs İnkılabı, bilhassa kardeş kavgalarının ve bunun toplumsal acı sonuçlarının önüne geçmiştir, bu cihet belirtilecektir.

d- İnkılap şehitlerinin Türk milletine verdikleri büyük misal üzerinde durulacak, milletin kendilerine kahraman Atatürk'ün yanında yer vermesinin manası belirtilecektir.

e- İnkılabın Türk gençliğine verdiği vazifenin tekrar hatırlatılması maksadıyla Atatürk'ün gençliğe Hitabesi bir öğrenci tarafından okunacaktır.

f- Vatan bağlılığı üstün olan Türk gençlerinin ahlak, ilim, teknik ve kültür alanında da aynı üstünlükle memlekete hizmet edecekleri açıklanacaktır.

MBK, eğitim kurumlarında 27 Mayıs ile ilgili propaganda faaliyetlerini daha sistemli hale getirmek ve belirli bir çerçeveye oturtmak için yoğun bir yayın faaliyeti de yürütmüştür. Bu yayın faaliyeti daha çok MBK'ye bağlı çalışan “27 Mayıs İnkılâbını Yayma ve Tanıtma Komisyonu Başkanlığı” tarafından yürütülmekteydi. Örneğin genç zihinlere 27 Mayıs darbesini kazımak için bu propaganda bürosu tarafından hazırlanan yayınlardan biri “*Okullarda 27 Mayıs*” adlı kitapçığıydı. Bu kitapçığın hazırlanma amacı 27 Mayıs'ın okullarda öğretmenler tarafından nasıl işlenmesi gerektiğinin esaslarını belirlemektir. Söz konusu kitapçıkta, “27 Mayıs İnkılâbının şümülünü, manasını” okullarda tanıtma ve yayma konusunda göz önünde bulundurulacak esasların çerçevesinin tespit edildiği, ilk ve orta dereceli okullarda her öğretmenin kendi ölçüsünde öğrenci seviyesinde bu esasları genişleterek veya kısaltarak anlatması istenir. Yer yer tarihsel gerçeklerden uzaklaşan, tamamen propaganda amacı güden bu MBK yayınında, 27 Mayıs darbesi 19. ve 20. yüzyıllardaki yenileşme hareketlerinin içerisine yerleştirilir. Her yönden yenileşmek için toplumun gösterdiği çabaların (1825, 1839,

1876, 1908, 1920, 1950, 1960) ve yenileşme zincirinin son halkası olarak 27 Mayıs'a işaret edilir (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 1).

Söz konusu kitapçıkta, tarihteki diğer büyük devlet adamları arasında kendine has olan değerleriyle Atatürk belirtilirken, diğer büyük devlet adamlarının değerlerini küçülterek değil, bütün büyüklükleriyle onları ortaya koyduktan sonra Atatürk'ün onlardan daha ileri, daha yeni ve daha yüksek olan meziyetlerinin vurgulanması istenir. DP iktidarının 10 yıllık faaliyetleri ise ağır ve zaman zaman aşağılayıcı bir dille eleştirilir (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 6-7):

“Partizan ve aşâğılık bir zihniyetin davranışı Aziz Milletimizin ikiye bölünmesine ve aramızda din, mezhep, siyasi inanış, servet farkı yaratılmasına çalışıyordu. Bu, düşünce ve söz hürriyetini, basın hürriyetini, din ve vijdan hürriyetini, can ve mal emniyetini, kanun önünde eşitliği, kamu hizmetlerinde eşit muamele görme hakkını ortadan kaldırıyor ve Ulu Önder Atatürk'ü, yarattığı inkılapları yıpratıyordu.”

İlköğretim ve ortaöğretim okulları için hazırlanan bu propaganda kitapçığında, 1950'ye kadar inkılâpların yapıldığı, demokrasi yolunda ilerlendiği, “mutlu ve özgür günlere kavuşma sevincinde, gelişme yolunda ve Atatürk'ün izinde mutlu yarımlara yürürken” 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan DP'nin 1950'de iş başına geçtikten sonra süreci tersine çevirdiği ileri sürülür: “Daha mutlu günlere kavuşmamızı beklerken, dünya, insanları mutlu kılmak yolu ararken, düşük iktidar kabına sığmaz hale geldi.” Ordunun CHP'ye ve İnönü'ye bakış açısını da ortaya koyan şu ifadelerle 1950'lerdeki DP ile muhalefet ilişkileri belirtilir: DP'nin, devlet kuran, Cumhuriyeti ilan eden, inkılâplar yapan, topluma demokrasi nimetlerini hazırlayan muhalefet parti ve mensuplarının haklarını, huzurlarını yok etmeye çalıştığı; “Milletin makûs talihini yenen tarih yapan Atatürk'ün en yakın iş ve silah arkadaşı, dünya diplomatlarınca da dünya çapında bir devlet ve siyaset adamı olan Sayın İnönü'nün hayatına” kastettiği ifade edilir. Kitapçıkta DP'yi karalama propagandasına devamla, DP'nin bilim ve batılılaşma zihniyetinin ayakta kalmasından korktuğu, Anayasa'nın millete tanıdığı hakları gasp ettiği; devlet işlerini, antlaşmaları Meclise ve halka duyurmadan yaptığı, yolsuzluklarla ve uyguladığı bozuk planlarla ülkeyi zarara uğrattığı ileri sürülür (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 16-17).

Kitapçıkta, 27 Mayıs'ın anlamı üzerinde önemle durulur. Öncelikle 27 Mayıs'ın bir ihtilal mı yoksa bir inkılâp mı olduğu açıklanır ve 27 Mayıs'ın hem ihtilali hem de inkılabı kapsayan derin bir hareket olduğu öne sürülür. Daha sonra 27 Mayıs'a çok farklı açılardan anlamlar yüklenerek 27 tane anlam sıralanır. Kitapçıkta ifade edildiğine göre, 27 Mayıs, “özgürlüğüne tecavüz edilen Türk gençliği ve ordusunun Atatürkleşerek yarattığı bir mucizedir.” 27 Mayıs, “hürriyetleri yok eden, milli birliği bozan iktidar düşkünlerine, bir avuç diktatöre karşı Türk Ulusunun şahlandığı” tarihtir. 27 Mayıs, “Türk Silahlı Kuvvetlerinin milletin şeref ve haysiyetini, namusunu kurtardığı gündür.” 27 Mayıs, “Türk milletini karanlıktan kurtaran, Atatürk'ün emanetini muhafaza ve müdafaa eden, Türk Ordusunun vatan ve milletin vefalı ve sadık bekçisi olduğunu ifade eden gündür.” 27 Mayıs, “insanlık tarihinin şeref belgelerinden biridir ve Türk milletini muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkaracak yoldur.” 27 Mayıs, dünyada ilk “beyaz ihtilalin” yaratıldığı gündür vs. Bu şekilde içerikten yoksun 27 tane anlam sıralanır (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 42-44).

Tamamen propaganda amaçlı ve tarihsel gerçeklerden uzak bir şekilde hazırlanan söz konusu MBK yayını, her ne kadarki “karanlık günlerin” DP iktidarı ile başladığını ifade etse de demokratik devlet düzeninin yüzyılı aşkın bir süredir gerçekleştirilemediği, bunun en büyük nedeninin ise bağınazlık ve cehalet olduğunu da kabul eder (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 42)

Kitapçıkta, “Vatanseverlik ruhunu körpe dimağlara yerleştirmek ve bu imanla” gençliği idealize etmek için tarihten örnekler aktarılır. Daha sonra MBK ve Cemal Gürsel bu tarihsel örnekler ışığı altında kahramanlaştırılır. Kitapçıkta metinlerde şiir etkili bir şekilde kullanılır. Sık sık işlenen konu ile bağlantılı şiirlere yer verilir: Osmanlı tarihi kısaca anlatıldıktan sonra Cumhuriyete vurgu yapılırken Mithat Cemal Kuntay’ın Cumhuriyet adlı şiiri, çok partili hayata geçiş ve sonu anlatılırken Mehmet Emin Yurdakul’un *Vatan Tehlikede* şiiri ve darbe süreci anlatılırken ise Tefik Fikret’in *Millet Şarkısı* hatırlatılır. Darbe öncesi sürecin ele alındığı bölümde ise Mehmet Ütük’ün *Hürriyet Destanı*, 27 Mayıs şehitlerinden Teğmen Ali İhsan Kalmaz’ın darbeden on gün önce kaleme aldığı *Uyandır Hala Uyanmayanlar Varsa* adlı şiirlerine yer verilir. 27 Mayıs’ın anlamı ve hedefleri anlatılırken de *27 Mayıs Marşı* kullanılır... (Okullarda 27 Mayıs, 1961).

Ders Kitaplarında 27 Mayıs

27 Mayıs darbesiyle birlikte, özellikle toplumsal içeriğin ağırlıklı olduğu derslerin ve ders kitaplarının yeni döneme göre güncellenmesi de gündeme gelmiştir. Bu güncelleme daha çok iktidardaki askerî yönetim tarafından belirli bir geçmiş yorumunun aktarılabilmesi için tarih, yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji gibi dersleri kapsamaktaydı. Ders kitaplarındaki konu ve ünitelerin yeniden ele alınması ve 27 Mayıs ile ilgili konuların kitaplara dâhil edilmesi işi uzun zaman alacağından, ilk etapta ders kitaplarıyla birlikte okutulmak üzere 27 Mayıs ile ilgili ek yayınlar hazırlandı. Darbeden dört ay sonra Milli Eğitim Bakanı valiliklere gönderdiği bir genelgede, ilk ve orta dereceli bütün okullarda 27 Mayıs konusunun tarih, yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji derslerinde ne şekilde işleneceğini bildirdi (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1119, 19 Eylül 1960). Genelgede, 1960-1961 ders yılında tarih ve yurttaşlık bilgisi derslerinin 1950’leri içeren kısmının okutulmasında, Enver Ziya Karal tarafından hazırlanan “27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu” (Karal, 1960) ile Selâhattin Tansel tarafından hazırlanan “27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler” (Tansel, 1960) adlı eserlerin esas alınması gerektiği ifade edilmektedir. Bununla doğrudan DP iktidarının on yıllık geçmişi hedef alınmaktadır. Aynı genelgede ilk ve ortaokul yurttaşlık bilgisi programlarının aynen okutulacağı, ilkokullarda öğretmenlerin, Karal’ın ve Tansel’in söz konusu eserlerindeki metinleri göz önünde tutarak öğretim yapacakları belirtilmektedir. Yine söz konusu genelgede, ortaokul ve lise seviyesindeki okullarda bahsi geçen iki eserin veya bunlardan herhangi birisinin öğrencilere de aldırılması ve ortaokullarda metinlerin öğrenciler tarafından anlaşılması durumunda öğretmen tarafından izah edilmesi istenmektedir. Genelgenin devamında, lise derecesindeki okullarda “27 Mayıs İnkılabının manası bu okulların seviyesine göre daha derin bir şekilde tahlil olunur. Sosyoloji derslerinde bu tahlillere, mevzuuna göre, bütün öğretim boyunca yer verilir.” ifadelerine yer verilmekteydi. Son olarak bütün okullarda özellikle “Yurttaşlık Bilgisi, Türkçe ve Sosyoloji” derslerinde “27 Mayıs İnkılabı” konusu üzerine ödevler verilmesi istenir (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1119, 19 Eylül 1960).

1960-1961 ders yılında, 27 Mayıs'ın meşruiyetini kaybeden bir iktidara karşı yapıldığı, demokrasinin kurtarıcısı olduğu mesajını yayma çabaları, ders kitaplarına ekler hazırlanarak sürdürülür. Örneğin Ortaokul III. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi, İlkokul 5. Sınıf Tarih ders kitaplarıyla verilmek üzere "27 Mayıs İnkılâbı" başlığı ile ekler hazırlanır (Onoğur, 1960; İnal ve Çalapala, 1960). İlk ve ortaöğretimde okutulan tüm bu yayınların ortak özelliği, DP iktidarına yönelik olabildiğince küçük düşürücü bir dil kullanmaları ve 27 Mayıs darbesini her yönü ile yüceltmeleridir.

1961'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yurttaşlık bilgisi, milli savunma gibi derslerin müfredatlarının değiştirilmesiyle birlikte 27 Mayıs ile ilgili metinler ders kitaplarında yer almaya başladı. Haziran 1961'de yayımlanan ilk ve ortaokul yurttaşlık bilgisi dersi müfredatında "27 Mayıs 1960 İnkılâbı, sebepleri, Milli Birlik Komitesi, Kurucu Meclis" gibi konular yer almaktadır (MEB Tebliğler Dergisi, C. 24, sayı: 1158, 19 Haziran 1961). Lise ve dengi okullarda okutulan milli savunma dersi müfredat programı da yeniden ele alındı. Bu ders programında ise "Atatürk İnkılabları ve 27 Mayıs Devrim Hareketleri" ünitesi yer almaktadır (MEB Tebliğler Dergisi, C. 24, sayı: 1169, 4 Eylül 1961)

DP ve 27 Mayıs dönemlerini tarihsel gerçeklerden kopararak ele alan metinler, uzun süre söz konusu ders kitaplarında yer almaya devam etti. Bu metinlerde daha çok belirlenmiş bir geçmiş yorumu aktarılmaktadır. 27 Mayıs, Türk ordusunun şanlı bir zaferi olarak değerlendirilirken on yıllık DP iktidarı ağır, zaman zaman aşağılayıcı bir dille aktarılır. 1964'te ortaokul I. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi dersi kitabında şu cümlelere yer verilir: "...Atatürk'ün izinde olan Türk Silahlı Kuvvetleri harekete geçtiler... memleketi düştüğü felaketli durumdan kurtarmak, Cumhuriyeti ve milletin insan haklarını korumak, parti çekişmelerine son vermek azmindeydi... Kansız 27 Mayıs İnkılâbı ile yurt içindeki huzursuzluk ve güvensizlik sona erdi." (Aksan, 1964: 131-132). Yine 1966'da basılan başka bir Yurttaşlık Bilgisi ders kitabında 27 Mayıs ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir: "27 Mayıs Devrimi, yurdumuzda yapılan devrimlerin en büyüğü ve en anlamlısıdır." (Aksan, 1966: 58). Ders kitaplarında 27 Mayıs'ın özellikle demokrasi ile yan yana zikredilmesi de dikkat çekicidir. Ders kitaplarından 27 Mayıs ile ilgili konuların tamamen çıkarılması ise 12 Eylül döneminde gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ

Kuvvet kullanarak seçilmiş bir hükümeti devirip iktidarı ele geçiren 27 Mayıs cuntası, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yaşamında yeni bir sayfa açmıştır. Diğer bütün alanlar gibi eğitim sistemi de söz konusu darbenin sarsıcı etkilerine maruz kalmıştır. 1960'ta Türkiye'deki eğitim sisteminin mevcut durumu ve aynı zamanda genel nüfusun eğitim seviyesi gelişmeye muhtaçtı. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri, zaman zaman şiddetlenen devamlı bir milli eğitim faaliyetine rağmen halkın okuma yazma sorunu dahi çözülememişti. Fakat toplumu normal gelişim sürecinden uzaklaştıran söz konusu askerî darbe ise eğitim sisteminin içerisinde bulunduğu bu krizin farklı bir boyuta taşınmasına, mevcut sorunlara yenilerinin eklenmesine yol açmıştır.

27 Mayıs darbesini gerçekleştiren kadrolara göre, ülke yönetiminde başarısız olan ve askerî darbeye yol açan Menderes hükümetleri, demokratik değerleri tam olarak benimseyememiş, eğitim ve kültür seviyesi düşük, siyasetçilerin her türlü istismarına açık halk kitlesinin yanlış tercihinin bir sonucuydu. Halkı, henüz siyasetin öznesi olacak

bilinçte görmeyen, sivil siyasetçiye güvenmeyen bu elitist anlayışla bağlantılı olarak 27 Mayıs askerî yönetimi, eğitim hayatına yönelik bir dizi düzenlemeler ve uygulamalar hayata geçirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte 27 Mayıs döneminde, ordunun modernleşmenin öncüsü olduğu tezine güncellik kazandırılmış, toplumun yeniden “çağdaş” bir yola sokulması için asker-sivil bürokratlara ve aydınlara önemli bir rol biçilmiş, ordunun sivil toplum üzerindeki üstünlüğü yeniden teyit edilmiştir.

Askerî yönetim bir taraftan “milli eğitim seferberliği” olarak adlandırdığı çalışmalarıyla eğitim sisteminin temel sorunlarını çözme iddiasında bulunurken diğer taraftan eğitim reformu adı altında yoğun bir 27 Mayıs propagandası da yürütmüştür. Bu propagandalarla on yıllardır kaynak, personel, bina, eğitim araç ve gereç eksikliğinden dolayı bir türlü çözülemeyen eğitim sisteminin temel sorunlarının DP iktidarının yanlış politikalarından kaynaklandığı ileri sürülüyordu. DP karşıtı bu propagandaların amacı ise 27 Mayıs darbesini haklı göstermek ve darbeye bir meşruiyet zemini kazandırmaktı.

Yine bu süreçte askerî yönetim ders kitaplarına da müdahale etmiştir. Bu müdahale daha çok iktidardaki askerî yönetim tarafından belirli bir geçmiş yorumunun aktarılacağı tarih, yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji gibi dersleri kapsamıştır. Adı geçen ders kitaplarının konu ve üniteleri yeniden ele alınmış ve 27 Mayıs ile ilgili metinler dahil edilmiştir. Bu metinlerle genç nesillere verilmek istenen mesaj; 27 Mayıs darbesinin ülkenin geleceği için zorunlu ve ilerici bir hamle olduğu, gerçekleştirilen darbe ile demokrasinin kurtarıldığı yönündedir. 27 Mayıs yönetiminin askerî darbeye biçtiği bu rol, siyasal ve toplumsal bunalımların yaşandığı dönemlerde askerî darbelerin kurtarıcı bir misyonla ortaya çıkabileceği görüşünün zeminini de oluşturmuş gibidir.

27 Mayıs askerî yönetimi eğitim ve kültür hayatını belirli bir politikaya göre dizayn etmek için bazı yeni kurumlar da oluşturma girişiminde bulunmuştur. Bu girişimlerin en çarpıcısı Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı kanun tasarısı olmuştur. Doğrudan doğruya askerî cuntanın tercihleri tarafından biçimlendirilen ve belli bir politikaya göre düzenlenen söz konusu yasa tasarısı, Türkiye'nin sosyal ve kültürel kalkınmasının siyasetten uzak bir şekilde gerçekleştirilmesi iddiasıyla hazırlanmıştı. Yürütmeden bağımsız, neredeyse mevcut devlet düzenine paralel, siyaset dışı ve özerk bir kurum olarak düşünülen Ülkü ve Kültür Birliği yasa tasarısı, son anda engellenmiş olsa da askerî bir darbenin ülkeyi ne gibi risklerle karşı karşıya bırakabileceğinin açık bir örneği olmuştur.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar, Dokümanlar ve Gazeteler

Devlet Planlama Teşkilatı. (1967), *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*. Ankara: Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Tutanakları.

Milli Birlik Komitesi 27 Mayıs İnkılabını Yayma ve Tanıtma Komisyonu. (1961), *Okullarda 27 Mayıs*. Ankara: DSİ Matbaası.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1117, 5 Eylül 1960.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1107, 6 Haziran 1960.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1121, 3 Ekim 1960.

- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C. 23, sayı: 1119, 19 Eylül 1960.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C. 24, sayı: 1158, 19 Haziran 1961.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C. 24, sayı: 1169, 4 Eylül 1961.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10525, 14 Haziran 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10525, 14 Haziran 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10654, 14 Kasım 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı:10630, 15 Ekim 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10605, 16 Eylül 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10641, 28 Ekim 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10515, 30 Mayıs 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10705, 12 Ocak 1961.
- Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*. B: 17, 13. 02. 1961: 218
- Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*. (1960), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- 27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan Hükümet Çalışmaları Özetleri*. (1961), Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Milliyet Gazetesi*. 1 Ağustos 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 12 Ağustos 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 18 Ağustos 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 6 Eylül 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 25 Eylül 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 30 Ekim 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 3 Kasım 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 11 Kasım 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 15 Kasım 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 27 Kasım 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 29 Mayıs 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 1 Ağustos 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 6 Eylül 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 13 Eylül 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 25 Eylül 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 30 Eylül 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 26 Ekim 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 8 Kasım 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 10 Kasım 1960.

Cumhuriyet Gazetesi. 28 Kasım 1960.

Araştırma İnceleme Eserleri

- Aksan, H. (1964), *Yurttaşlık Bilgisi-Ortaokul 1. Sınıf*. İstanbul: Ders Kitapları AŞ.
- Aksan, H. (1966), *Yurttaşlık Bilgisi-Ortaokul 2. Sınıf*. İstanbul: Ders Kitapları AŞ.
- Altuğ, K. (1976), *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*. İstanbul: Koza Yayınları.
- Erkanlı, O. (1973), *Anılar...Sorunlar...Sorumlular....* İstanbul: Baha Matbaası.
- İnal, K. (2004), *Eğitim ve İktidar, Türkiye'de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- İnal, A. E., ve Çalapala, R. (1960), *İlkokul 5. Sınıf Tarih Kitabında 27 Mayıs İnkılabı Eki*. İstanbul: Atlas Yayınevi.
- İpekçi, A., ve Coşar, Ö. S. (2012), *İhtilalin İç Yüzü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Karal, E. Z. (1960), *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Karavelioğlu, K. (2007), *Bir Devrim İki Darbe: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Kemal, Y. (1961), "İstanbul Çocuğunun Gözüyle Anadolu Köyleri", yazı dizisi. *Cumhuriyet*, 15, 16, 18, 21, 23, 24, 27 Şubat, s. 1, 5.
- Nadi, N. (1960), "Kültür Dernekleri". *Cumhuriyet*, 19 Ağustos, s. 1,3.
- Onoğur, C. (1960), *27 Mayıs İnkılâbı: Yurttaşlık Bilgisi-Ortaokul 3. Sınıf Kitabına Ek*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Özdağ, Ü. (2004), *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Sakaoğlu, N. (2003), *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Seyhan, D. (1966), *Gölgedeki Adam*. İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası.
- Tansel, S. (1960), *27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Weiker, W. F. (1967), *1960 Türk İhtilali*. çev. Mete Ergin. İstanbul: Cem Yayınevi.